

Підсистема вправ для удосконалення фонетичної компетенції майбутніх учителів англійської мови

У статті розглядається підсистема вправ для удосконалення фонетичної компетенції майбутніх учителів англійської мови на старшому ступені навчання. Пропонуються етапи організації самостійної роботи студентів над удосконаленням вимови. Наводяться приклади до кожної із визначених груп та підгруп вправ, а також особливості їх реалізації у спеціальному мультимедійному комп'ютерному курсі.

Ключові слова: фонетична компетентність, підсистема вправ, мультимедійний комп'ютерний курс, самостійна робота.

Долина А. В. Подсистема упражнений для совершенствования фонетической компетенции будущих учителей английского языка

В статье рассматривается подсистема упражнений для совершенствования фонетической компетенции будущих учителей английского языка на старшем этапе обучения. Предлагаются этапы организации самостоятельной работы студентов над совершенствованием произношения. Приводятся примеры к каждой из выделенных групп и подгрупп упражнений, а также особенности их реализации в специальном мультимедийном компьютерном курсе.

Ключевые слова: фонетическая компетенция, подсистема упражнений, мультимедийный компьютерный курс, самостоятельная работа.

Dolyana A. The Subsystem of Exercises for Improving Future English Teachers' Phonological Competence

The article deals with the subsystem of exercises for improving future English teachers' phonological competence. The stages of self-study work at pronunciation improvement have been presented. Each group and subgroup of exercises has been illustrated by examples, and the peculiarities of their realization in the multimedia computer course have been described.

Key words: phonological competence, subsystem of exercises, multimedia computer course, self-study work.

Володіння нормативною вимовою іноземної мови (ІМ) є необхідною умовою для здійснення ефективного іншомовного міжкультурного спілкування. Адже відомо, що коректне фонетичне оформлення мовлення дозволяє не лише передавати зміст, але й виражати власне ставлення до співрозмовника і предмета розмови, впливати на комунікантів і таким чином досягати мети спілкування. Майбутні учителі ІМ, окрім того, мають використовувати власну вимову ще й як зразок для наслідування у процесі навчання учнів, що зумовлює необхідність

цілеспрямованої роботи над фонетичною компетенцією (ФК) протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ).

Процес удосконалення ФК майбутніх учителів ІМ на старшому ступені навчання необхідно організувати таким чином, щоб сформовані на попередньому ступені слухо-вимовні та інтонаційні навички активізувалися, автоматизувалися або (ре)автоматизувалися (у випадку необхідності) на новому навчальному матеріалі разом з удосконаленням іншомовної комунікативної компетенції, а також сформувані у студентів здатність надалі підтримувати цей процес після закінчення навчання у ВНЗ. Проте, як свідчать результати проведеного нами тестування, аналіз результатів державних іспитів бакалаврів, наукові спостереження за навчальним процесом та дослідження особливостей акценту в англійському мовленні українців, проведеного, зокрема, В. Ю. Кочубей [2], рівень володіння ФК майбутніми вчителями ІМ до моменту закінчення навчання у бакалавраті поступово знижується. Серед багатьох причин цього негативного явища можна виділити такі: відсутність чітких програмних вимог щодо володіння ФК, нездатність студентів здійснювати рефлексію процесу навчання та оволодіння вимовою ІМ, а також самостійно працювати над удосконаленням та підтримкою на необхідному рівні власної ФК. Усе це зумовлює необхідність розробки спеціальної підсистеми вправ та відповідних засобів навчання, зокрема мультимедійного комп'ютерного курсу (МКК). Отже, метою цієї статті є представлення підсистеми вправ для удосконалення ФК майбутніх учителів англійської мови (АМ) і стадій організації самостійної роботи (СР) студентів над удосконаленням вимови.

Спираючись на запропоновану нами циклічну модель удосконалення ФК на основі рефлексивної діяльності [1; 221], доцільно виділити у процесі вдосконалення ФК сім стадій: 1) подача навчального матеріалу, 2) вживання цільових фонетичних явищ у монологічному мовленні або під час читання вголос, 3) самоконтроль, самоаналіз і рефлексія вихідного рівня сформованості ФК; 4) самоконтроль, самоаналіз та усвідомлення рівня набутих фонетичних знань (ФЗ); 5) (ре-)автоматизація фонетичних навичок (ФН); 6) вживання цільових фонетичних явищ у монологічному мовленні або під час читання вголос; 7) самоконтроль, самоаналіз і рефлексія набутого рівня сформованості ФК.

Розглянемо детальніше мету і зміст кожної з виділених стадій удосконалення ФК.

1. Подача навчального матеріалу

Зміст стадії: перегляд відеофонограми (ВФГ) і перевірка розуміння її змісту.

Мета:

- ввести студентів у ситуацію, тему, проблему;
- створити орієнтовну основу дій;
- ознайомити з фактами та іншою інформацією з теми / проблеми;
- продемонструвати функціонування відібраних фонетичних явищ у ситуаціях реального спілкування;
- продемонструвати соціокультурну специфіку теми / проблеми;
- повторити і розширити відповідний лексико-граматичний матеріал;
- стимулювати мотивацію і первинну рефлексію щодо чинників, які ускладнюють сприйняття і розуміння змісту ВФГ.

2. Вживання цільових фонетичних явищ у монологічному мовленні або під час читання вголос

Зміст стадії: створення аудіозапису монологу-міркування з проблеми ВФГ або читання вголос.

Мета:

- зафіксувати рівень сформованості власної ФК у монологічному мовленні або під час читання вголос;
- отримати мовленнєвий матеріал для самоаналізу;
- висловити точку зору з проблеми ВФГ.

3. Самоконтроль, самоаналіз і рефлексія вихідного рівня сформованості ФК

Зміст стадії: прослуховування власного аудіозапису, самоаналіз фонетичного аспекту монологічного мовлення або під час читання вголос шляхом заповнення таблиці самоспостереження.

Мета:

- навчитися чути, розпізнавати й ідентифікувати власні фонетичні помилки у говорінні або під час читання вголос;
- отримати основу для подальшого порівняння вихідного і кінцевого рівнів сформованості ФН;
- навчитися здійснювати рефлексію процесу фонетичного оформлення мовлення.

4. Самоконтроль, самоаналіз та усвідомлення рівня набутих ФЗ

Зміст стадії: визначення власного рівня ФЗ; самоконтроль, самоаналіз й усвідомлення причин невідповідності власної вимови вимовній нормі шляхом заповнення навчальної анкети.

Мета:

- перевірити й зафіксувати рівень своїх ФЗ;
- набути в разі потреби необхідних знань з фонетичної системи мови;
- усвідомити причини власних фонетичних помилок.

5. (Ре-)автоматизація ФН

Зміст стадії: виконання вправ для (ре-)автоматизації фосилізованих ФН.

Мета:

- (ре-)автоматизувати рецептивні фонетичні навички сегментного і супrasegmentного рівнів в аудіюванні;
- (ре-)автоматизувати продуктивні артикуляційні та інтонаційні навички;
- (ре-)автоматизувати репродуктивні ФН під час читання вголос;
- формувати соціолінгвістичний і професійно-комунікативний компоненти ФК шляхом заповнення навчального щоденника.

6. Вживання цільових фонетичних явищ у монологічному мовленні або під час читання вголос

Зміст стадії: створення аудіозапису монологу-міркування з теми модуля або власного читання вголос.

Мета:

- зафіксувати рівень володіння ФК у монологічному мовленні або під час читання вголос після самонавчання (виконання вправ);
- отримати мовленнєвий матеріал для самоаналізу та порівняння з мовленнєвим матеріалом другої стадії;
- підтримати самомотивацію до продовження СР над удосконаленням ФК.

7. Самоконтроль, самоаналіз і рефлексія набутого рівня сформованості ФК

Зміст стадії: прослуховування аудіозапису, аналіз фонетичного аспекту власного мовлення або під час читання вголос шляхом заповнення таблиці самоспостереження.

Мета:

- навчитися чути, розпізнавати й ідентифікувати власні фонетичні помилки у говорінні або під час читання вголос;
- порівняти рівні сформованої й удосконаленої ФК після самонавчання;
- підтримати самомотивацію до продовження СР.

Для досягнення цілей виділених стадій і циклу в цілому необхідно розробити вправи різних типів і видів та включити їх до відповідної підсистеми. З цією метою ми розглянули існуючі в методиці типи і види вправ для формування і вдосконалення ФК і відібрали ті, які доцільно використовувати на старшому ступені навчання.

Далі необхідно визначити критерії розробки вправ для удосконалення ФК з використанням МКК. Для удосконалення ФК використовуються відомі в методиці типи вправ, виділені за загальноприйнятими критеріями: 1) комунікативність (комунікативні, умовно-комунікативні, некомунікативні вправи); 2) вмотивованість (вмотивовані, невмотивовані вправи); 3) спрямованість на прийом або видачу інформації (рецептивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні, продуктивні вправи); 4) ступінь керування мовленнєвою діяльністю студентів (вправи з повним, з частковим і з мінімальним керуванням); 5) наявність ігрового компонента (вправи без ігрового компонента, з рольовим ігровим компонен-

том, з нерольовим ігровим компонентом); б) наявність опор (вправи без опор, із спеціально створеними опорами); 7) спосіб організації або режим і форма роботи (індивідуальні, одночасні інтерактивні з фоно-, відео-фонограмою та з комп'ютерною програмою) [3].

У зв'язку з відсутністю можливості для автоматизованого контролю фонетичного оформлення мовлення та контролю з боку викладача у процесі СР було запропоновано додаткові типи вправ. За критерієм наявності самоаналізу / рефлексії – *рефлексивно-аналітичний* тип, вид вправи – заповнення таблиці самоспостереження, метою якого є забезпечення можливості для самоконтролю та самооцінки сформованості власної ФК (див. рис. 1).

Рис. 1. Зразок вправи на заповнення таблиці самоспостереження

Окрім того, оскільки студенти старшого ступеня навчання мають різний рівень ФЗ, слід створити спеціальні вправи, мета яких полягала б у можливості перевірити свої знання з фонетики й одночасно повторити або набуті нових знань, що дало підстави виділити критерій повторення та поглиблення ФЗ. На основі цього критерію було запропоновано *діагностично-інформуючий* тип вправи, вид вправи – читання і заповнення навчальної анкети (див. рис. 2).

Рис. 2. Зразок вправи на заповнення навчальної анкети

Співвідношення типів і видів вправ для удосконаленням ФК зі стадіями вдосконалення ФК наведено у таблиці.

Таблиця

Стадії вдосконалення фонетичної компетенції,
типи і види вправ

Стадії вдосконалення ФК	Типи вправ	Види вправ
1. Подача навчального матеріалу	Комунікативні рецептивні	Перегляд ВФГ і перевірка розуміння її змісту
2. Вживання цільових фонетичних явищ у монологічному мовленні або під час читання вголос	Комунікативні, умовно-комунікативні; продуктивні, репродуктивні	Читання вголос; висловлювання власної думки щодо побаченого; аргументація власної точки зору; відповіді на запитання
3. Самоконтроль, самоаналіз і рефлексія вихідного рівня сформованості ФК	Рефлексивно-аналітичні	Заповнення таблиці самоспостереження
4. Самоконтроль, самоаналіз та усвідомлення рівня набутих ФЗ	Діагностично-інформуючі	Заповнення навчальної анкети
5. (Ре-)автоматизація фонетичних навичок	Комунікативні, умовно-комунікативні, некомунікативні; рецептивні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні	Ідентифікація звуків та інтонаційних моделей; диференціація звуків та інтонаційних моделей; розпізнавання наголошених слів; поділ на синтагми; визначення кількості ритмічних груп; диференціація ядерних тонів; аналіз ЗМ з метою виявлення потенційних вимовних помилок; імітація слів та ЗМ; трансформація інтонаційної моделі; завершення ЗМ; відповіді на запитання; об'єднання ЗМ у понадфразову єдність; читання вголос
6. Вживання цільових фонетичних явищ у говорінні або під час читання вголос	Комунікативні, умовно-комунікативні; продуктивні, репродуктивні	Читання вголос; висловлення власної думки щодо побаченого; аргументація власної точки зору; відповіді на запитання
7. Самоконтроль, самоаналіз і рефлексія набутого рівня сформованості ФК	Рефлексивно-аналітичні	Заповнення таблиці самоспостереження

На основі вищезазначеного пропонуємо розроблену нами підсистему вправ для удосконалення ФК майбутніх учителів АМ, що ґрунтується на особливостях груп, типів і видів вправ. Підсистема складається із двох груп вправ: для (ре)автоматизації інтонаційних та артикуляційних навичок і, у свою чергу, поділяється на підгрупи (див. рис. 3).

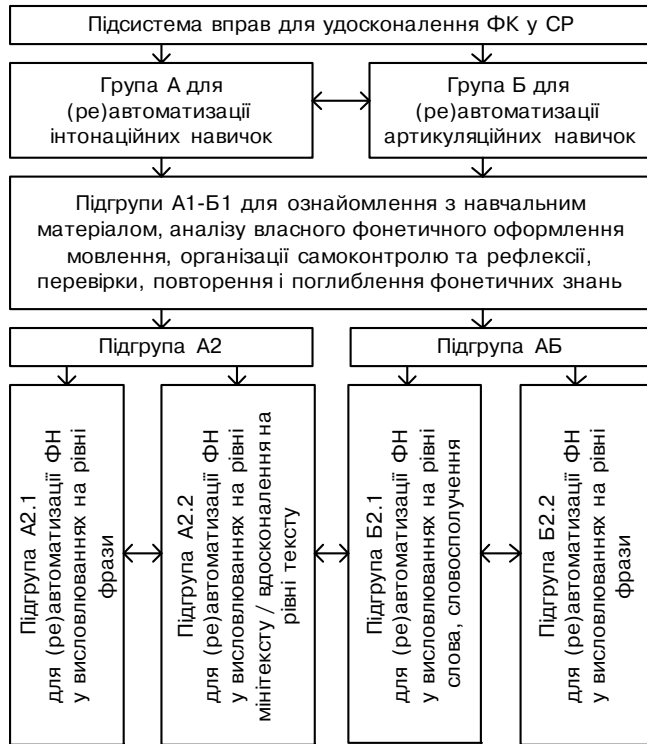

Рис. 3. Підсистема вправ для удосконалення фонетичної компетенції у самостійній роботі

При цьому необхідно зазначити, що запропонована нами підсистема вправ реалізується на семи стадіях удосконалення ФК (див. табл.), а саме: на стадіях 1-4 і 6-7 використовуються вправи підгрупи А1-Б1; на п'ятій стадії – вправи підгруп А2.1, А2.2, Б2.1, Б2.2.

Окремо слід зазначити, що комплекс вправ, створений на основі запропонованої підсистеми, було реалізовано в МКК "Sound English" для СР майбутніх учителів АМ над удосконаленням ФК. Наведемо приклади для кожної із запропонованих груп і підгруп вправ з використанням мультимедійного курсу.

Наведемо приклади вправ підгрупи А1-Б1 для ознайомлення з навчальним матеріалом, аналізу власного фонетичного оформлення мовлення, організації самоконтролю і рефлексії, перевірки, повторення і поглиблення фонетичних знань.

Приклад 1

Мета: ознайомити студентів зі шляхами фінансування вищої освіти у розвинених країнах; продемонструвати вживання цільових фонетичних явищ у контексті.

Тип вправи: рецептивна, комунікативна

Завдання: Watch the following piece of news to get to know what are the three sources of income for universities in the developed world. Mind the difference between British, American and German higher education (див. рис. 4).

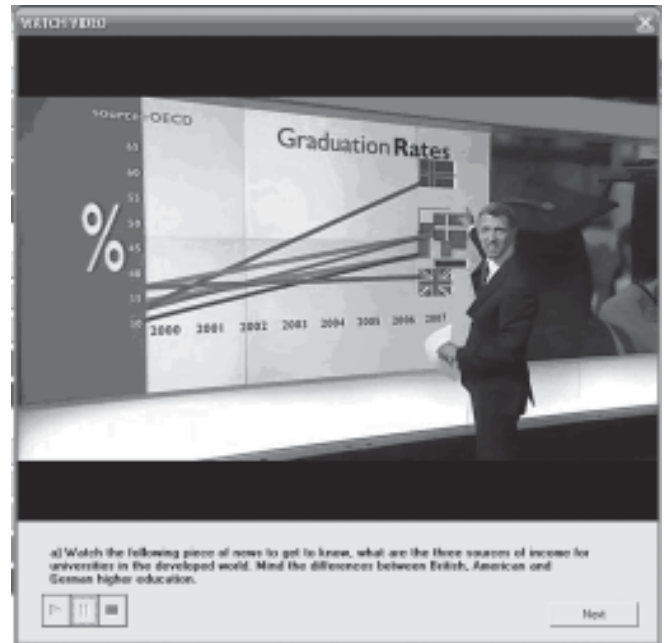

Рис. 4. Зразок вправи з використанням ВФГ

Приклад 2

Мета: висловити власну точку зору стосовно гарантування прав українців; зафіксувати рівень сформованості ФН у монологічному говорінні; отримати мовленнєвий матеріал для самоаналізу.

Тип вправи: продуктивна, комунікативна.

Завдання: Do Ukrainian people have enough rights? Are their rights guaranteed? Use the following words to express your attitude to the situation and to connect the sentences. Record your speech (див. рис. 5).

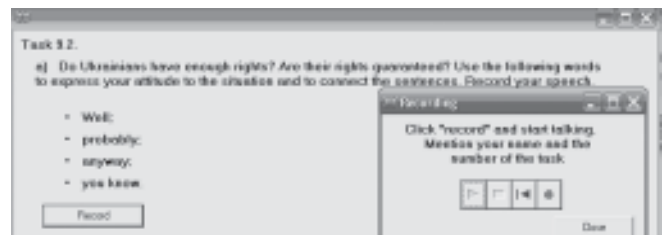

Рис. 5. Зразок вправи з використанням функції звукозапису

Приклад 3

Мета: навчитися чути, розпізнавати й ідентифікувати власні фонетичні помилки у говорінні або під час читання вголос і фіксувати їх у таблиці самопостереження; перевірити здатність студентів чути, розпізнавати й ідентифікувати власні фонетичні помилки у говорінні або під час читання вголос.

Тип вправи: рефлексивно-аналітична.

Завдання: Now listen to your record and fill in the table. Press Save to save your results (див. рис. 1).

Приклад 4

Мета: перевірити рівень володіння ФЗ та одночасно повторити або набути нових знань щодо узгодження ядерних тонів у простому, складносурядному і складно-підрядному реченнях шляхом заповнення навчальної анкети; усвідомити причини відхилення власної вимови від вимовної норми; повідомити нові ФЗ і перевірити наявний рівень ФЗ студентів.

Тип вправи: діагностично-інформуюча.

Завдання: The following task will enable you to check your knowledge of the sequence of tones in simple complex and compound sentences and review some rules. Read the questions and choose the correct answers. (Mind that there can be several correct answers for one question). On completing the task press Check at the bottom of the page (див. рис. 2).

Приклади вправ підгрупи А2 для (ре-)автоматизації інтонаційних навичок у висловлюваннях на рівні фрази, мінітексту і вдосконалення на рівні тексту.

Приклад 5

Мета: (ре-)автоматизувати репродуктивну навичку інтонаційного оформлення невідготовленого мовлення (*крок а*); (ре-)автоматизувати продуктивну навичку інтонаційного оформлення невідготовленого мовлення (*крок б*).

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна.

Завдання: In order to master the intonation of an unprepared speech listen to the beginnings/endings of the sentences and complete them. You can use the following words and word combinations. Then press Key and check your answers (див. рис. 6).

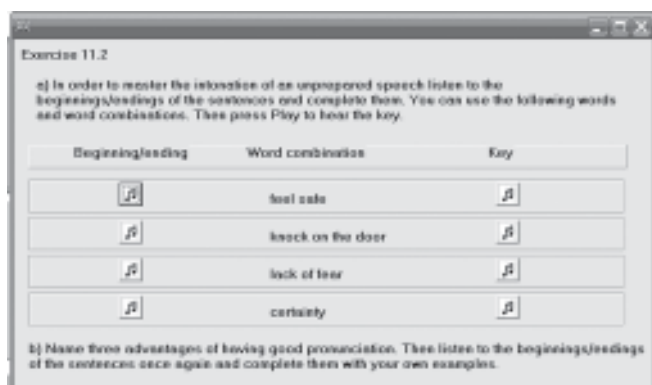

Рис. 6. Зразок вправи з використанням звукових ключів

Приклад 6

Мета: сформувати вміння відновлювати логічну послідовність фраз у тексті за їх інтонаційним оформленням і змістом.

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, комунікативна.

Завдання: You are a “1+1” journalist. Your colleague from BBC has sent you his report on initiation ceremonies in Great Britain. But the record is damaged and you can hear only

some phrases. Listen to the following record and restore the report. Record your presentation of the report.

Приклади вправ підгрупи Б2 для (ре-)автоматизації артикуляційних навичок у висловлюваннях на рівні слова, словосполучення, фрази.

Приклад 7

Мета: удосконалити навичку диференціації англійських довгих – коротких голосних (*крок а*); (ре)автоматизувати навичку артикуляції довгих голосних (*крок б*).

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна.

Завдання: Listen to the words and decide whether the marked vowels are long or short. Put a tick. On completing the task press Check to see the results.

Приклад 8

Мета: формувати професійно-комунікативний компонент ФК; (ре)автоматизувати артикуляційну навичку вимови звуків [p], [t], [k] з аспірацією.

Тип вправи: продуктивна, умовно-комунікативна.

Завдання: You know that tongue twisters are often used to improve pronunciation. Use the following words to make your own tongue twisters to practise the sounds /p/, /t/, /k/. Record your pronunciation.

Створена підсистема була реалізована у комплексах вправ, які було інтегровано у МКК “Sound English”.

Оскільки удосконалення ФК відбувається у формі самостійної позааудиторної роботи студентів з використанням розробленого нами МКК, то окремо слід зупинитися на способах забезпечення контролю. Особливість ФК полягає у неможливості на сучасному етапі розвитку технічних засобів навчання автоматизованого контролю продуктивних та репродуктивних фонетичних навичок, на відміну від рецептивних. У той же час технічні можливості реалізації таблиці самопостереження у складі МКК, виділеної нами як засіб для самоконтролю та рефлексії фонетичного оформлення власного мовлення, дозволяють автоматично зберігати варіант вибору студента щодо кожного твердження і відправляти результати самооцінки для перевірки викладачеві (див. рис. 1).

З метою реалізації у МКК можливості автоматизованої перевірки та контролю сформованості рецептивних ФН та ФЗ, ми проаналізували види комп’ютерних вправ, запропоновані Й. Рохе [5; 114–132], і відібрали ті, які можуть бути реалізовані у нашому МКК: завдання з одним або кількома варіантами вибору, виділення маркером, вибір варіанта відповіді зі списку (студент має можливість подумати, перш ніж побачить запропоновані варіанти відповіді). Окрім того, МКК не обмежує кількість спроб виконання завдання і дозволяє студентам самостійно вирішувати, після якої із невдалих спроб програма повідомить правильний варіант відповіді.

Окрім автоматизованого контролю, для того щоб збільшити кількість прослуховувань студентами зразків автентичного мовлення, ми пропонуємо використовувати звукові ключі. Оскільки у МКК використовуються лише фонограми, отримані з відібраних ВФГ, то з існуючих видів звукових ключів [4; 94-102] ми відібрали безпосередній повний відкритий звуковий ключ, який найчастіше використовується для перевірки розуміння. Таким чином, у разі наявності неправильних відповідей на тестові завдання студенти повинні прослуховувати правильний варіант відповіді і самостійно виправляти помилки. Прослуховування здійснюється до тих пір, доки студент не обере усі правильні відповіді. Перевагою реалізації звукових ключів у МКК, на відміну від збірника фонограм, є можливість вибіркового прослуховування тих варіантів відповіді, правильність яких викликає сумнів (див. рис. 8).

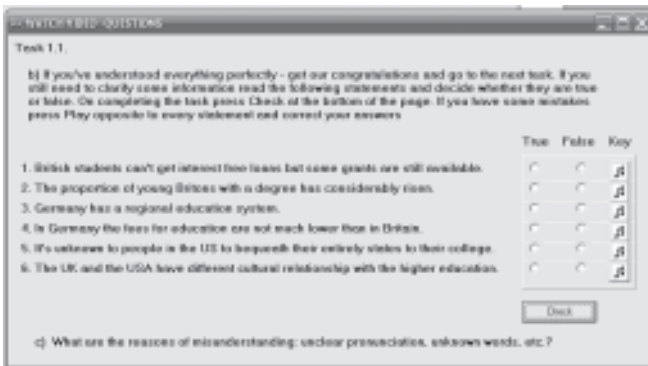

Рис. 8. Зразок вправи з використанням звукових ключів

Отже, ми визначили, яким чином розроблена підсистема вправ може бути використана на кожній із семи

стадій процесу вдосконалення ФК майбутніх учителів АМ у СР, а також розглянули приклади її практичної реалізації у МКК "Sound English".

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у можливості використання отриманих результатів у процесі розробки підсистем вправ для удосконалення інших мовних та мовленнєвих компетенцій.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Долина А. В. Особливості організації самостійної роботи майбутніх учителів іноземних мов над удосконаленням фонетичної компетенції / А. В. Долина // Вісник Київського національного лінгвістичного університету : Серія : Педагогіка та психологія. – Вип. 18. – Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2010. – С. 219–229.
2. Кочубей В. Ю. Особливості вимовного акценту в англійському мовленні українців: фонетичний та фонологічний аспекти : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.04 / Кочубей Вікторія Юріївна. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2006. – 248 с.
3. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмій / Н. К. Склярєнко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3–7.
4. Теория и практика применения технических средств в обучении иностранным языкам [Ляховицкий М. В., Антипович Н. К., Бухбиндер В. А. и др.]; под ред. М. В. Ляховицкого. – К. : Вища школа. Головное изд-во, 1979. – 256 с.
5. Roche J. Handbuch Mediendidaktik / J. Roche. – Ismaning : Hueber, 2008. – 176 S.

Отримано 22.12.2011

